

Augustinus in het Nederlands 5

Ingrid van Neer-Bruggink
mei 2014

Bibliotheek Augustijns Instituut Eindhoven

Pseudo-Augustinus : de *sermones*

Caesarius van Arles als pseudo-Augustinus

Wie zo kan schrijven dat zijn tekst eeuwenlang voor een 'authentieke Augustinus' doorgaat, moet door en door bekend zijn met diens oeuvre en opvattingen. Hij moet eigenlijk Augustinus' werk naast zich hebben liggen. Deze navolgers kun je zien als leerlingen van Augustinus die mede door hun bewerkingen ook het oeuvre van Augustinus hebben verspreid.

Een vroege en zeer belangrijke navolger is **Caesarius van Arles** (470-542). Hij was 40 jaar lang bisschop van Arles en een invloedrijk theoloog. Hij organiseerde verscheidene Concilies in Gallia en verwoordde daar de standpunten van Augustinus. Hij was een populair predikant die heldere taal prefereerde boven retorisch vuurwerk. Zijn voorbeelden haalde hij uit het dagelijks leven van de gewone man. In feite leunde hij qua inhoud en stijl zwaar op Augustinus' teksten. Hij liet weten dat *'een predikant desgewenst best een paar fragmenten uit een preek van de heilige Augustinus in zijn eigen preek mag gebruiken* (Caes. sermo 23,1). *Deze manier van omgaan met Augustinus' preken wordt wel vergeleken met het hergebruik van zuilen: zoals de zuilen uit de antieke tempels opnieuw werden gebruikt in de christelijke kerken, zo werden Augustinus' preken door de middeleeuwse predikanten hergebruikt in nieuwe pastorale bouwwerken.*¹

Met zijn compilatie van Augustinus' teksten en de verspreiding ervan leverde Caesarius een belangrijke bijdrage aan de overlevering van de *sermones* maar tegelijkertijd heeft hij het materiaal zo bewerkt dat de oorspronkelijke tekst niet altijd meer te reconstrueren is. Zo kortte hij preken van Augustinus in tot stukken van maximaal 15 minuten en voegde slechts aan het begin en einde een paar eigen woorden toe. Zijn preken leken zo op die van de bisschop uit Hippo dat menig manuscript met werken van Augustinus talrijke preken van Caesarius bleek te bevatten. De Mauristen die in de 17de eeuw de eerste tekstkritische edities lieten verschijnen, vermoedden dat achter vele pseudo-augustinusteksten Caesarius als auteur schuilging maar pas in de 20ste eeuw toont Morin aan hoe groot het oeuvre van Caesarius is: meer dan 237 preken.²

---

¹ Van aangezicht tot aangezicht, *sermones* 51-94/ Augustinus, p. 24

² Zie *Caesarius of Arles* in: [Augustine through the ages. An Encyclopedia](#) / ed. by Allan Fitzgerald. Eerdmans 1999.

³ <Caesarius> adapted these into short pieces (about fifteen minutes each) with often only a few words at the beginning and end of his own. Indeed, they so closely follow Augustine that they almost invariably circulated in manuscripts under Augustine's name. It was the Maurists who took the first steps in pointing to Caesarius, and it was only with Morin's work (ca. 1906-42) that a corpus of sermons was definitely linked with him. Morin identified 237 sermons, and others have been identified since. In Morin's edition the extent of his reuse of materials, and of his dependence on Augustine, can be seen at a glance through the use of different typefaces

We kunnen nog iets van de invloed Caesarius merken in de nieuwste prekenbundel [Schatkamer van het geloof](#): hierin ontbreekt preek 44. Deze is namelijk van Caesarius en daarom niet vertaald. Omdat de Mauristen deze preek wel hebben opgenomen maar de preeknummers altijd verwijzen naar het nummer van de Mauristen³, zit er een hiaat tussen preek 43 en 45. Was het tot in de middeleeuwen gebruikelijk soms zelfs nodig eigen werk toe te schrijven aan een belangrijk persoon, vanaf de 16de eeuw kreeg Caesarius met publicaties onder eigen naam zijn auteurschap weer terug.

Caesarius van Arles. Miniatuur uit het Regelbuch des Regensburger Niedermünsters. Regensburg, ca. 990 (Msc.Lit.142, fol. 65r). zie <http://www.staatsbibliothek-bamberg.de/index.php?id=1491>

Vervalst: *Sermones ad fratres in eremo*

Andere pseudo-augustinusteksten die zelfs al vanaf het begin dubieus waren, zijn de *Sermones ad fratres in eremo*, die door 14de eeuwse augustijn Jordanus van Quedlinburg zijn opgenomen in zijn *Collectanea Augustiniana*. Mede gebaseerd op deze teksten schreef hij een *Vita Augustini* en ook zijn *Liber Vitasfratum*. Waarschijnlijk zijn deze vervalsingen in de jaren 1320-1340 ontstaan in het prestigegevecht tussen de Orde van de Eremieten van Sint Augustinus (OESA) en de koorheren (de Reguliere Kanunniken van St. Augustinus). De augustijnen wilden op basis van oude teksten bewijzen dat de stichting van augustijnse conventen in Italië op Augustinus zelf terugging. Daarmee zou de Orde van (de Eremieten) van Sint Augustinus (OESA) ouder zijn dan die van de koorheren. Om voor 'echt' te kunnen doorgaan, sloten deze *sermones* qua inhoud en stijl aan bij preken van Augustinus, ontleenden hele stukken aan authentieke preken, maar dan met net iets meer informatie over waar en hoe hij zijn eerste kloosters stichtte. Al in de 14de eeuw werd aan de authenticiteit van deze *sermones* getwijfeld, ook binnen de OESA, waardoor sommige laat middeleeuwse augustijnse theologen deze teksten al bewust negeerden.⁴

---

and special critical marks. Caesarius not only fashioned these in a popular style but established a special process for copying and disseminating homiletic materials for use by priests'

³ 'Gegenwärtig erkennt die Forschung 559 der unter dem Namen Augustinus überlieferten *Sermones* als echt an.... Dass aber die Numierung der *Sermones ad populos* bei der Zahl 396 endet und alle übrigen Predigten mit den Buchstaben A bis Z darin eingereiht sind, geht auf die grundlegende Edition der Mauriner zurück.' p. 3 in: *Augustinus von Hippo Sermones ad Populum, Überlieferung, Bestand, Bibliographie, Indices* / Hubertus R. Drobner. Brill 2000.

⁴ zie <http://www.augnet.org/?ipageid=1373> . Voor de datering en samenstelling tussen 1320-1340 zie Eric L. Saak, *Creating Augustine : interpreting Augustine and Augustinianism in the later Middle Ages*. Oxford 2012., p. 112-119